

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı

**2019-CU İLDƏ ƏSAS MƏQSƏD VƏ FUNKSIYALARIN
HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ BARƏDƏ
H E S A B A T**

Mündəricat

GİRİŞ	3
1. MƏQSƏDLƏRİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ	3
1.1 Mərkəzi Bankın qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi	3
1.2 Banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalaşdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi, habelə, bank sisteminin sabitliyinə dəstəyin göstərilməsi	4
2. FUNKSİYALARIN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ	6
2.1 Dövlətin pul və valyuta siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi	6
2.2 Nağd pul dövriyyəsinin təşkil edilməsi, pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması	7
2.3 Manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinin mütəmadi müəyyən edilməsi və elan edilməsi	8
2.4 Valyuta tənziminin və nəzarətinin həyata keçirilməsi	9
2.5 Mərkəzi Bankın sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi	9
2.6 Hesabat tədiyə balansının tərtib edilməsi və ölkənin proqnoz tədiyə balansının hazırlanmasında iştirak	10
2.7 Ölkənin icmal xarici borc statistikasının və beynəlxalq investisiyalar balansının tərtib edilməsi, məlumatların ümumiləşdirilməsi və yayılması	10

Giriş

Möhtərəm Cənab Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü iqtisadi siyasət və struktur-institusional islahatlar sayəsində 2019-cu ildə Azərbaycanda makroiqtisadi sabitlik və iqtisadi aktivlik üzrə müsbət dinamika qorunmuş, profisitli tədiyə balansı strateji valyuta ehtiyatlarının artmasına şərait yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı 2019-cu ildə də öz mandatına uyğun funksiyalarının həyata keçirilməsini təmin etməklə ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına zəruri dəstək vermişdir. İl ərzində Mərkəzi Bankın pul siyasətinin başlıca hədəfi milli iqtisadiyyatda qiymət sabitliyinin təmin edilməsi olmuşdur. İnflyasiya səviyyəsinin 2019-cu il üçün qəbul edilmiş hədəf dəhlizində formalaşması biznes və investisiya mühitində müəyyənlik yaratmaqla iqtisadi fəallığa müsbət təsir göstərmişdir. Hesabat ilində iqtisadi aktivliyə və məşğulluğa dəstək vermək məqsədi ilə monetar şəraitin ardıcıl olaraq yumşaldılması artım və sabillik istiqamətlərində balanslı nəticələr əldə etməyə imkan vermişdir.

1. MƏQSƏDLƏRİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ

Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin məqsədi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi, banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalaşdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi, habelə bank sisteminin sabitliyinə dəstəyin göstərilməsindən ibarətdir.

1.1 Mərkəzi Bankın qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi

2019-cu ildə pul siyasətinin son hədəfini 12 aylıq inflyasiya səviyyəsinin elan edilmiş dəhlizdə (4 ± 2) saxlanması təşkil etmişdir. İl ərzində Azərbaycanda inflyasiya hədəf diapozonunda qorunmaqla MDB məkanı və tərəfdaş ölkələr arasında ən aşağı göstəricilərdən olmuşdur.

Rəsmi statistikaya əsasən 12 aylıq inflyasiya hədəf diapozonunun mərkəzindən də aşağıda olmaqla 2.4% təşkil etmişdir. İl ərzində istehlak səbətinə daxil olan məhsulların 7.5%-nin qiyməti dəyişməmiş, 16.7%-nin qiyməti isə aşağı düşmüşdür. Bahalaşan məhsulların 47.5%-nin qiymət artımı 2%-dən aşağı olmuşdur.

İstehlak səbətinə əhəmiyyətli çəkiyə malik ərzaq məhsulları üzrə qiymət indeksi illik əsasda 4.2% artmışdır. Dünya ərzaq qiymətlərində artım meyillərinin güclənməsi inflyasiya idxalı kanalı ilə daxili ərzaq inflyasiyasına təsir göstərən əsas amillərdən biridir. Dünya ərzaq qiymətləri indeksi il ərzində 12.5%, o cümlədən, ət məhsulları 17.9%, süd məhsulları 17%, bitki yağları 31%, şəkər 6% yüksəlmişdir.

Qeyri-ərzaq məhsulları və xidmətlər üzrə illik bahalaşma templərinin (müvafiq olaraq 1% və 0.9%) azalması ümumi inflyasiya artımına məhdudlaşdırıcı təsir göstərmişdir. Qeyri-ərzaq malları üzrə inflyasiyanın aşağı səviyyəsi məcmu təklifin daxili istehsal və idxal hesabına artması, habelə bəzi tərəfdaş ölkələrdə milli valyutaların məzənnəsinin ucuzlaşması ilə izah edilir. İnzibati qiymətlərdə artımın olmaması xidmətlər üzrə aşağı tempi bahalaşmanı şərtləndirən əsas amillərdən biri olmuşdur.

Ümumilikdə, istehlakın canlanması və dünya bazarında ərzaq qiymətlərinin bahalaşması inflyasiyaya artırıcı, məzənnə sabitliyi, monetar şərait, inzibati qiymətlərin dinamikası və aşağı inflyasiya gözləntiləri isə stabilləşdirici təsir göstərmişdir.

Tənzimlənən qiymətlərin, həmçinin mövsümi xarakterli kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət dəyişimi nəzərə alınmadan hesablanan orta illik baza inflyasiya isə 2019-cu ildə 2.3% təşkil etmişdir.

2019-cu ildə də inflyasiyanın faktiki dinamikası və valyuta bazarındakı tarazlıq inflyasiya gözləntilərini minimum səviyyədə saxlamışdır. Mərkəzi Bank tərəfindən aparılan real sektorun monitorinqinin nəticələrinə əsasən ev təsərrüfatlarının növbəti 12 ay üçün inflyasiya gözləntiləri aşağı və sabit olmuşdur. Qeyri-neft emal sənayesi və xidmət sektoru üzrə də 3 aylıq inflyasiya gözləntiləri faktiki inflyasiyaya yaxın səviyyədə formalaşmışdır.

Proqnozlar göstərir ki, mövcud makroiqtisadi meyillərin davam etməsi şəraitində 2020-ci ildə də inflyasiya hədəf intervalında ($4\pm 2\%$) qalacaqdır.

1.2 Banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalaşdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi, habelə bank sisteminin sabitliyinə dəstəyin göstərilməsi

Ödəniş sistemlərinin sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən olmuşdur. Milli Ödəniş Sisteminin Mərkəzi Bank tərəfindən yaradılan və idarə edilən əsas komponentləri olan banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərinin davamlı fəaliyyəti 2019-cu il ərzində təmin edilmişdir.

Hesabat dövrü ərzində Milli Ödəniş Sisteminin əsas komponentləri olan iri və təcili ödənişlər üzrə Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sistemi (AZIPS), habelə xırda və daim təkrarlanan ödənişlərin elektron daşıyıcılarla həyata keçirilməsinə imkan verən Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi (XÖHKS) vasitəsilə həyata keçirilən ödənişlərin ümumi həcmi 259 mlrd. manat (ÜDM-in 3.2 misli), ödənişlərin sayı 57 mln. ədəd olmuşdur. Milli Ödəniş Sistemində kommersiya bankları tərəfindən aparılan əməliyyatların həcmi 2018-ci illə müqayisədə 8% artaraq 143 mlrd. manat, sayı isə 62% artaraq 56 mln. ədəd olmuşdur.

Qlobal elektron mühitlərdə artan kiber təhdidlərin qarşısının alınması məqsədilə ödəniş sistemləri sahəsində qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi 2019-cu ildə də davam etdirilmişdir.

2019-cu ildə "Hökumət Ödəniş Portalı"nın (HÖP) infrastruktur imkanlarının genişləndirilməsi üzrə işlər davam etdirilmişdir. HÖP-ün infrastrukturuna 13 mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı (Ədliyyə Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Miqrasiya Xidməti, Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi, Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi), 4 kommunal xidməti müəssisəsi ("Azərsu" ASC, "Azərişiq" ASC, "Azəristiliktəchizat" ASC, ARDNŞ-in "Azəriqaz" İB), 5 stasionar və mobil rabitə operatoru ("Aztelekom" MMC, "Bakı Telefon Rabitəsi" MMC, "Azercell Telekom" MMC, "Azərfon" MMC, "Bakcell" MMC), Elektron Lisenziyalar Portalı, "Elektron Məhkəmə" portalı üzərindən 97 məhkəmə orqanı, İcbari Sığorta Bürosu vasitəsi ilə 14 sığorta şirkəti, Əmanətlərin Sığortalanması Fondu, İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu, Dövlət İmtahan Mərkəzi, Qida

Təhlükəsizliyi Agentliyi, Bakı Nəqliyyat Agentliyi, ali təhsil müəssisələri (Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı Slavyan Universiteti, Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası, Azərbaycan Texniki Universiteti, Sumqayıt Dövlət Universiteti) və Milli Sertifikat Xidmətləri Mərkəzi inteqrasiya olmuşdur.

Bu gün HÖP-ə inteqrasiya olunmuş qeyd edilən qurumlar üzrə ümumilikdə 590-dan çox xidmət, o cümlədən 500-dən artıq dövlət xidmətləri (vergi, rüsum, icarə haqqı, inzibati cərimələr və s.) üzrə ödənişlər "Azərpoçt" MMC, "Naxçıvanpoçt" MMC və 30 bankın 2500-ə yaxın ödəniş məntəqəsində, 1000-dən çox ödəniş terminallarında nağd formada və portalın internet resursundan, bankların elektron bankçılıq xidmətlərindən istifadə edilməklə ödəniş kartları və bank hesabları vasitəsilə nağdsız qaydada qəbul edilir. 2019-cu il ərzində sistemdə ümumi məbləği 3.3 mlrd. manat olmaqla 49 mln. ədəd ödəniş tranzaksiyası emal olunmuşdur. 2018-ci il ilə müqayisədə sistemdə emal olunan əməliyyatların həcmi 34% (832 mln. manat), əməliyyatların sayı isə 31% (11.6 mln. ədəd) artmışdır.

2019-cu il ərzində kart infrastrukturunun inkişafı da davam etmişdir. Ölkədə emissiya olunan ödəniş kartlarından istifadə olunmaqla xidmət mərkəzləri arasında aparılan əməliyyatlar üzrə məlumatların emalı prosesinin ölkə daxilində həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə yaradılmış "Banklararası Kart Mərkəzi"nin (BKM) fəaliyyətinin davamlılığı təmin edilmişdir. 2019-cu il ərzində BKM üzərindən 39.7 mln. kart əməliyyatı aparılmış, əməliyyatların həcmi 1336 mln. manat, 10.3 mln. ABŞ dolları, 3 mln. avro təşkil etmişdir. 2018-ci il ilə müqayisədə sistemdə emal olunan əməliyyatların həcmi manat üzrə 35%, ABŞ dolları üzrə 85%, avro üzrə 51% artmışdır.

2019-cu il ərzində dövriyyədə olan ödəniş kartlarının sayı 7.5 mln. ədəd, bankomatların sayı 2712 ədəd, POS-terminalların sayı isə 67681 ədəd təşkil etmişdir. 2019-cu ildə ölkə daxilində ödəniş kartları ilə aparılmış əməliyyatların həcmi 32% artaraq 22.3 mlrd manat təşkil etmişdir. Ödəniş kartları ilə ölkə daxilində aparılmış əməliyyatlarda nağdsız hesablaşmaların çəkisi isə 58 faiz artaraq 4.8 mlrd manat (21%) olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 26 sentyabr tarixli 508 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2018–2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal ödənişlərin genişləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı"nda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin 2019-cu il ərzində icrasının monitorinqi və qiymətləndirilməsi məqsədi ilə əsas icraçı təşkilatlardan toplanılmış hesabatlar İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinə (İİKTM) təqdim olunmuşdur. İİTKM tərəfindən hazırlanacaq yekun hesabat Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim ediləcəkdir.

Dövlət Proqramının icrası çərçivəsində ölkədə rəqəmsal ödənişlərdən istifadənin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi məqsədi ilə Mərkəzi Bank 24/7/365 rejimli "Ani ödənişlər sistemi"nin yaradılması, ISO20022 standartlarının tətbiqi, rəqəmsal identifikasiya sisteminin "Blockchain" platformasında yaradılması və ödəniş xidmətləri üzrə tarif siyasətinin optimallaşdırılması layihələrini icra edir. Həmçinin Mərkəzi Bank tərəfindən ölkədə rəqəmsal ödənişlər üzrə təbliğat və təşviqatın gücləndirilməsi istiqamətində davamlı tədbirlər həyata keçirilir və Mərkəzi Bank Dövlət Proqramının koordinatoru olaraq əsas icraçı təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq çərçivəsində Proqramda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin daha operativ icrasına dəstək göstərir.

2 FUNKSIYALARIN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ

Başlıca məqsədlərə nail olmaq üçün Mərkəzi Bank qanunvericiliyə müvafiq olaraq dövlətin pul və valyuta siyasətini müəyyən etmək və həyata keçirmək, nağd pul dövriyyəsini təşkil etmək, manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsini mütəmadi müəyyən və elan etmək, valyuta tənzimini və nəzarətini həyata keçirmək, hesabat tədiyə balansını tərtib etmək və ölkənin proqnoz tədiyə balansının hazırlanmasında iştirak etmək, sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarını saxlamaq və idarə etmək, ölkənin icmal (dövlət və qeyri-dövlət) xarici borc statistikasını və beynəlxalq investisiya balansını tərtib etmək və digər funksiyaların həyata keçirilməsini təmin etmək istiqamətində zəruri işlər görmüşdür.

2.1 Dövlətin pul və valyuta siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi

2019-cu ildə pul-məzənnə siyasəti "Mərkəzi Bankın 2019-cu il və ortamüddətli dövrə pul siyasətinin əsas istiqamətləri barədə bəyanatı"na uyğun olaraq həyata keçirilmişdir. Pul siyasəti qərarları makroiqtisadi proseslərin təhlili və yenilənmiş makroiqtisadi proqnozlar nəzərə alınmaqla qəbul edilmişdir. Mərkəzi Bank qərarlarının ardıcılığı və nəticə əsaslı olması diqqətdə saxlanılmışdır.

Tədiyə balansının profisitli olması 2019-ci ildə də daxili valyuta bazarında sabitliyin qorunmasına şərait yaratmışdır. Hesabat ilində milli valyutanın məzənnəsi ölkədə makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin başlıca lövbəri kimi çıxış etməklə özünü dayanıqlı valyutalardan biri kimi göstərmişdir. Hesabat ilinin əksər aylarında valyuta bazarında təklifin tələbi üstələməsi inflyasiya gözləntilərinə və dollarlaşmaya azaldıcı təsir göstərmişdir.

Əldə olunmuş makroiqtisadi sabitliyi nəzərə alaraq monetar şəraitin həm pulun dəyərinin azaldılması, həm də pulun həcmnin artırılması istiqamətində yumşaldılması həyata keçirilmişdir. Bu, makroiqtisadi sabitliyi qorumaqla iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəldilmişdir.

Mərkəzi Bankda 2019-cu ildə faiz dəhlizinin parametrləri 8 dəfə müzakirə edilmiş və uçot dərəcəsinin mərhələlərlə 9.75%-dən 7.5%-ə endirilməsi barədə qərar qəbul edilmişdir. Bu dövrdə faiz dəhlizinin aşağı həddi 7.75%-dən 5.75%-ə, yuxarı həddi isə 11.75%-dən 9.25%-ə endirilmişdir. Ümumilikdə, 2018-ci ilin əvvəlindən bəri uçot dərəcəsi 2 dəfə azaldılmışdır.

Pul təklifinin genişlənməsi də monetar şəraitin neytrala yaxınlaşdırılmasında mühüm rol oynamışdır. Manatla pul bazası 23.7%, manatla geniş pul kütləsi (M2 pul aqreqatı) isə 24.5% artmışdır. Ümumilikdə, il ərzində pul təklifi iqtisadiyyatın pula olan tələbinin ödənilməsinə və ödənişlərin fasiləsizliyinə kifayət edəcək səviyyədə tənzimlənmişdir.

Monetar şəraitin yumşalması tədricən kredit qoyuluşlarının həcmnin artması, kreditlərin müddətinin uzanması və yeni kreditlər üzrə orta faizlərin azalmasına transmissiya olunmaqdadır. Dövlət qiymətli kağızları və Mərkəzi Bankın notları üzrə faiz gəlirliyinin aşağı düşməsi də müşahidə olunur.

Aşağı inflyasiya və tarazlı valyuta bazarı şəraitində de-dollarlaşma prosesləri davam etmişdir. Fiziki şəxslərin əmanətləri üzrə dollarlaşma ilin əvvəlindəki 62.5%-dən 52%-ə enmişdir.

İqtisadiyyatda və bank sistemində likvidliyin effektiv idarə olunması məqsədilə Mərkəzi Bank sərəncamındakı pul siyasəti alətlərindən adekvat istifadə etmişdir. 2019-cu ildə Mərkəzi Bank milli valyutada sərbəst vəsaitlərin cəlb olunması üzrə 53 depozit hərracı,

notların yerləşdirilməsi üzrə 55 hərrac keçirmişdir. 2019-cu ilin sentyabrından başlayaraq 84, 168 və 252 günlük notların yerləşdirilməsi ilə Mərkəzi Bankın sterilizasiya alətlərinin müddət diversifikasiyası gəlirlilik əyrisinin qısamüddətli dövrünü əhatə edən hissəsində faizlərin formalaşmasını dəstəkləmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövr ərzində faizlərin enməsinə baxmayaraq, keçirilən hərraclarda tələbin təklifi əhəmiyyətli üstələməsi bank sisteminin likvidlik mövqeyində irihəcmli struktur profisitinin qaldığını göstərir.

Pul siyasətinin effektiv kommunikasiyası 2019-cu ildə də diqqətdə saxlanılmışdır. 2019-cu il üzrə Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin pul siyasətinə dair qərarlarının yayımlanması qrafiki öncədən ictimaiyyətə açıqlanmışdır. Bu qrafikə uyğun olaraq Mərkəzi Bankın hər bir siyasət qərarı ilə bağlı müvafiq analitik şərhlerle press-revizləri dərc edilmiş, müntəzəm mətbuat konfransları keçirilmişdir. Pul siyasəti icmalı rüblük əsasda ictimaiyyətə açıqlanmış, Mərkəzi Bankın fəaliyyəti internet səhifəsi vasitəsilə işıqlandırılmışdır. Mərkəzi Bankın "Twitter" və "Youtube" sosial şəbəkələrində rəsmi səhifələri istifadəyə verilmiş, interaktiv rejimdə idarə olunan bu müasir platformalarda onun əsas fəaliyyət istiqamətləri üzrə operativ məlumatların yayımlanması ilə kommunikasiya aktivləşdirilmişdir. İnformasiya açıqlığının artırılması aparılan siyasətin anlaşılqlığının yüksəldilməsi məqsədi daşıyır.

2.2 Nağd pul dövriyyəsinin təşkil edilməsi, pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II hissəsinə və "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq Mərkəzi Bank tərəfindən 2019-cu il ərzində ölkə iqtisadiyyatının nağd pula tələbatı tam həcmdə, adekvat strukturda və vaxtında ödənilmişdir.

Hesabat dövründə Mərkəzi Banka dövriyyədən 7.7 mlrd. manat və ya 423 mln. ədəd pul nişanı mədaxil olunmuş, 9.7 mlrd. manat və ya 507 mln. ədəd pul nişanı isə məxaric olunmuşdur. Ümumilikdə ilin əvvəlindən tədavüldə nağd pul kütləsi 24.4% (2 mlrd. manat və ya 83.7 mln. ədəd) artaraq hesabat dövrünün sonuna 10.4 mlrd. manat təşkil etmişdir.

Mərkəzi Bank tərəfindən 2019-cu ildə Azərbaycanda mərkəzi bankçılığın və Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasının 100 illik və Dövlət Neft Fondunun yaradılmasının 20 illik yubileylərinə həsr olunmuş 1200 ədəd yubiley pul nişanları tədavülə buraxılmışdır.

Dövriyyədə olan milli pul nişanlarının keyfiyyətinin artırılması məqsədilə elan edilmiş "tədavüldə təmiz pul siyasəti" davam etdirilmiş, dövr ərzində tədavüldən mədaxil olunmuş 7.7 mlrd.manat məbləğində pul nişanları avtomatlaşdırılmış sistemlərdə emal olunaraq təkrar tədavülə buraxılmış, 1.3 mlrd. manat yararsız pul nişanlarının isə tədavüldən çıxarılması təmin edilmişdir. Eləcə də Mərkəzi Bankda yaradılmış xidmət kassaları vasitəsilə əhalidən 10.5 mln. manat məbləğində pul nişanları dəyişdirilmişdir.

2019-cu il ərzində bütün nominallar üzrə 890 ədəd saxta pul nişanı Mərkəzi Bank tərəfindən aşkarlanaraq tədavüldən çıxarılmış və hüquq mühafizə orqanlarına təqdim edilmişdir ki, bu da 2018-ci il ilə müqayisədə 21% azdır. Ümumilikdə ölkə üzrə tədavüldə hər 276 min ədəd kağız pul nişanına 1 ədəd saxta pul nişanı düşmüşdür ki, bu da beynəlxalq təcrübə ilə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə aşağıdır (Gürcüstan üzrə hər 17 min ədədə, Rusiya üzrə hər 150 min ədədə, Avrozonada isə hər 30 min ədədə - 1 ədəd). Saxtakarlığa qarşı mübarizə çərçivəsində kommertiya bankları, nağd pul xidmətləri göstərən ixtisaslaşmış təşkilatlar və hüquq-mühafizə orqanları ilə koordinasiya olunmuş fəaliyyət

davam etdirilmiş, saxta pullarla bağlı maarifləndirmə tədbirləri çərçivəsində il ərzində kommərsiya banklarının 400 əməkdaşına seminarlar keçirilmişdir.

Ümumilikdə il ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən modern nağd pul idarəetməsinin tətbiqi, milli valyuta üzrə ehtiyatların optimal və təhlükəsiz idarə olunması, təkmil nəzarət mexanizmləri, risklərin diversifikasiyası, tədavüldə yüksək keyfiyyətli pul nişanları kimi prioritetlər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

2.3 Manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinin mütəmadi müəyyən edilməsi və elan edilməsi

2019-cu ildə manatın xarici valyutalara nəzərən məzənnəsi tədiyə balansı üzrə meyillərə və bu əsasda daxili valyuta bazarındakı tələb-təklif nisbətine uyğun olaraq formalaşmışdır.

2019-cu ildə daxili valyuta balansında təklif tələbi üstələmiş, manatın məzənnəsi bahalaşma təzyiqləri altında olmuşdur. Valyuta təklifi əsasən tədiyə balansının profisiti, fiskal məqsədlər üçün istifadə olunan neft gəlirləri və de-dollarlaşma meyilləri ilə dəstəklənmişdir.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi 2019-cu ildə də tədiyə balansının vəziyyəti milli valyutanın xarici dəyərini formalaşdıran makroiqtisadi fundamental amil olmuşdur. 2019-cu ildə cari əməliyyatlar hesabı profisitli olmuş və bu başlıca olaraq xarici ticarət balansının müsbət saldosundan qaynaqlanmışdır. Ticarət balansının müsbət saldosu 6 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Qeyri-neft iqtisadiyyatının ixrac potensialının yüksəlməsi, eləcə də əlverişli neft qiymətləri ticarət balansının yaxşılaşmasına şərait yaratmışdır. Neftin orta qiyməti 64.2 dollar olmuşdur. Bu 2018-ci il üzrə orta qiymətdən aşağı olsa da, ticarət balansının profisitli olması üçün kifayət etmişdir. Qeyri-neft ixracı 15.7% artmaqla monetar qızıl çıxılmaqla qeyri-neft idxalının artım tempini (6.6%) üstələmişdir. Ticarət balansı ilə yanaşı xidmətlər balansında da yaxşılaşma davam etmiş, həmçinin xaricdən pul baratlarının dinamikası ölkənin xarici valyuta daxilolmalarının artmasına müsbət təsir göstərmişdir.

İl ərzində manatın ABŞ dollarına qarşı orta günlük rəsmi məzənnəsi 1.7 manat təşkil etmişdir. Rəsmi məzənnə banklararası bazarda orta çəkili məzənnə əsasında müəyyən edilmişdir. Banklararası bazarda valyuta əməliyyatlarının həcmi 19.4% artmışdır.

2019-cu ildə banklar tərəfindən müəyyən edilən xarici valyutanın alış-satış məzənnələri rəsmi məzənnəyə yaxın səviyyədə formalaşmışdır. Kommərsiya banklarının orta günlük alış məzənnəsi 1.6978, satış məzənnəsi isə 1.7022 manat təşkil etmişdir.

Dövr ərzində manat türk lirəsinə qarşı 12.4%, avroya qarşı 2.3%, gürcü larisinə qarşı 7.3% bahalaşmış, Ukrayna qrivnasına qarşı 13.6%, ingilis funt sterlinqinə qarşı 3.4%, rus rubluna qarşı 10.6%, yapon yeninə qarşı 1.4% ucuzlaşmışdır. İkitərəfli məzənnələrin dinamikası çoxtərəfli məzənnənin dinamikasına da təsir göstərmişdir. İl ərzində manatın qeyri-neft sektoru üzrə ümumi ticarət çəkili real effektiv məzənnəsi 2.1% ucuzlaşmışdır. Azərbaycandakı inflyasiyanın ticarət tərəfdaşı olan ölkələrdəki orta inflyasiyadan əhəmiyyətli aşağı olması manatın real effektiv məzənnəsinə azaldıcı təsir göstərməklə rəqabət qabiliyyətini dəstəkləmişdir. 2014-cü ilin sonundan bəri manatın real effektiv məzənnəsi 33.6% ucuzlaşmışdır.

2019-cu il ərzində Mərkəzi Bankda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) valyuta satışlarının həyata keçirilməsi məqsədilə hərracların təşkili davam

etdirilmişdir. Valyuta hərracları ənənəvi olaraq həftədə iki dəfə “Bloomberg” terminalı vasitəsilə keçirilmişdir. 2019-cu il ərzində keçirilmiş müvafiq hərracların sayı 101 olmuşdur. Dövr ərzində ARDNF-in xarici valyuta satışları 6 593.7 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, bu da 2018-ci il ilə müqayisədə 6.4% çoxdur.

2.4 Valyuta tənziminin və nəzarətinin həyata keçirilməsi

Mərkəzi Bank valyuta tənzimi funksiyasını “Valyuta tənzimi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq həyata keçirir.

Valyuta tənzimi ilə bağlı münasibətlər adıçəkilən qanun və əsasən Mərkəzi Bankın aşağıdakı normativ xarakterli aktları ilə tənzimlənir:

- Maliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş kompleks tədbirlər çərçivəsində valyuta bazarının sabitləşdirilməsi məqsədilə Mərkəzi Bankın İdarə Heyəti tərəfindən 28 noyabr 2016-cı il tarixində təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının rezidentlərinin xarici valyutada, habelə qeyri-rezidentlərin milli və xarici valyuta əməliyyatlarının aparılması Qaydaları”;

- Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 03 mart 2016-cı il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Rezidentlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən xarici valyutanın Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və Azərbaycan Respublikasından çıxarılması Qaydaları”;

Eyni zamanda “Valyuta tənzimi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 10 oktyabr tarixli 434 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Rezidentlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən milli valyutanın nağd şəkildə və milli valyutada ifadə olunmuş qiymətli kağızların Azərbaycan Respublikasından çıxarılması və Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi zamanı bəyan edilməsi Qaydası” milli valyutanın ölkədən məhdudiyət qoymadan bəyan etmək şərtləri ilə çıxarılmasına hüquqi əsas yaratmışdır.

Küvvədə olan tənzimləyici normalar ölkənin tədiyə balansının tarazlaşmasına və ölkədən valyuta vəsaitlərinin qanunsuz və əsassız çıxarılmasına nəzarətin gücləndirilməsinə xidmət edir. Təhlillər göstərmişdir ki, tətbiq olunan valyuta rejimi 2019-cu ildə də ölkəyə xarici valyutanın mədaxili və ölkədən məxarici arasında nisbətə optimallaşmasında müsbət rol oynamışdır. Bu zaman xarici investisiyaların repatriasiyası, xarici investorların ölkəmizdə əldə etdikləri gəlirlərin və digər ödənişlərin xaricə köçürülməsi ilə bağlı sərbəst valyuta rejimi tətbiq olunur.

2.5 Mərkəzi Bankın sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi

2019-cu ildə Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsinin strategiyası və qaydalarına uyğun olaraq təhlükəsizlik, likvidlik və gəlirlilik prinsipləri əsasında idarə edilmiş və valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi üzrə illik investisiya proqramının əsas istiqaməti gəlirliliyin konservativ maksimallaşdırılması olmuşdur.

İdarəetmənin səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları ABŞ dolları, avro və ingilis funt sterlinqində, likvid və yüksək keyfiyyətli dövlət və korporativ

borc öhdəliklərinə investisiya edilməklə idarə edilmişdir. Hesabat dövrünün sonuna rəsmi valyuta ehtiyatlarının 91%-i ABŞ dollarında, 4%-i avroda, 2%-i funt sterlinqdə, 3%-i isə SDR-də (BVF-nun xüsusi borclanma hüquqları) etibarlı maliyyə institutlarında saxlanılmışdır.

Hesabat dövrü ərzində Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatlarının həcmi 629,0 mln. ABŞ dolları artaraq dövrün sonuna 6.3 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Valyuta aktivlərinin idarə edilməsindən 163.9 mln. ABŞ dolları məbləğində gəlir əldə edilmişdir.

2.6 Hesabat tədiyə balansının tərtib edilməsi və ölkənin proqnoz tədiyə balansının hazırlanmasında iştirak

2019-cu il ərzində tədiyə balansının müvafiq beynəlxalq standartlar əsasında tərtibi davam etdirilmiş, tədiyə balansının faktiki və proqnoz göstəriciləri makroiqtisadi siyasətdə adekvat qərarların qəbul edilməsində ən mühüm informasiya mənbələrindən biri olmuşdur.

“Beynəlxalq Əməliyyatlar üzrə Hesabatlılıq Sistemi” (İTRS) tədiyə balansının hesabatlıq və uçot sisteminin daha da təkmilləşdirilməsinə, analitikanın dərinləşdirilməsinə, göstəricilər arasında uzlaşmanın təmin olunmasına və eləcə də proqnozlaşdırmanın daha da təkmilləşdirilməsinə zəmin yaratmışdır.

Dövlət Statistika Komitəsi ilə razılığın əldə edilməsi nəticəsində ölkədən çıxan və ölkəyə daxil olan şəxslər barədə Dövlət Sərhəd Xidmətinin məlumatlarının daha detallı əldə olunması təmin olunmuşdur ki, bu da eyni zamanda tədiyə balansı çərçivəsində turizm statistikasının təkmilləşdirilməsinə imkan vermişdir.

Son makroiqtisadi meyilləri də nəzərə almaqla Mərkəzi Bank 2019-cu ildə proqnoz tədiyə balansını mütəmadi yenilənmiş, tədiyə balansının proqnozlaşdırılması ilə bağlı aidiyyəti orqanlarla müntəzəm olaraq məsləhətləşmələr aparmış, bir sıra iri dövlət müəssisələrinə zəruri sorğular göndərmişdir. Eyni zamanda tədiyə balansının proqnoz göstəriciləri və bunun valyuta bazarına təsirləri qiymətləndirmişdir.

2.7 Ölkənin icmal xarici borc statistikasının və beynəlxalq investisiyalar balansının tərtib edilməsi, məlumatların ümumiləşdirilməsi və yayılması

2019-cu il ərzində ölkənin icmal xarici borc statistikasının və beynəlxalq investisiyalar balansının məlumatlarının yığılması və ümumiləşdirilməsi istiqamətində işlər davam etdirilmişdir. Dövlət və dövlət təminatlı xarici borc statistikasını, həmçinin neft-qaz sektoru və qeyri-dövlət sektoru üzrə xarici borc məlumatları müvafiq qurumlar tərəfindən Mərkəzi Banka mütəmadi əsasda təqdim olunmuşdur.

Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunan xarici borc məlumatları üzrə ayrı-ayrı xarici borc öhdəliklərinin hesabat dövrünün əvvəlinə və sonuna qalıqlarını əks etdirən göstəriciləri əldə olunaraq dövlət və dövlət təminatlı xarici borc statistikasını məlumatları dəqiqləşdirilmişdir. Bank sektoru üzrə xarici borc statistikasını isə alternativ olaraq komməriya banklarından alınan rəqəmsal balans əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən qiymətləndirilmişdir.

Nəticədə ölkənin icmal xarici borc statistikasını üzrə məlumatlar icmallaşdırılmış və müvafiq dövlət orqanlarına təqdim olunmuşdur.